

Остапенко Олена Геннадіївна,
доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця,
кандидат юридичних наук, доцент
e-mail: ostapenkold77@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВНИЧОЇ ПРОФЕСІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тривалий процес побудови в Україні правової, соціальної, демократичної держави, реалізація конституційної реформи фактично з моменту проголошення незалежності й до сьогодні, інтенсивне реформування судової системи відповідно до міжнародних та європейських стандартів (особливо після 2016 року), враховуючи сучасний стан перебування країни у боротьбі зі збройною агресією Російської Федерації, актуальність дослідження проблем юридичної освіти та змісту правничої професії зростає.

Проект Закону України «Про юридичну освіту та юридичну (правничу) професію» № 7147-1 від 17.10.2017 р. (був відкликаний 29.08.2019 р.) передбачав визначення юридичної (правничої) професії через їх диференціацію на регульовані та нерегульовані. За текстом законопроекту регульована юридична професія є юридичною професією, допуск до якої, підтвердження професійних компетентностей (кваліфікацій) регулюється законодавством України. До регульованих правничих професій зі спеціальним порядком допуску належать: 1) суддя; 2) адвокат; 3) прокурор; 4) нотаріус; 5) викладач права; 6) дослідник права; 7) третейський суддя; 8) арбітражний керуючий; 9) державний виконавець, приватний виконавець; 10) слідчий; 11) детектив; 12) помічник судді. До вказаних професій допускаються особи, які здобули юридичну освіту другого (магістерського) рівня вищої освіти, відповідають спеціальним кваліфікаційним вимогам, а у випадках, визначених відповідними законами, також склали спеціалізований кваліфікаційний іспит.

Стосовно нерегульованих юридичних професій держава не визначає їх перелік. До таких професій допускаються особи, які здобули юридичну освіту початкового (короткого циклу) або першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [1].

Аналогічні підходи містяться у проекті Концепції розвитку юридичної освіти розробленому та обговореному на робочих зустрічах народних депутатів України спільно з експертами у галузі права та вищої освіти [2].

На підставі запропонованих підходів до видів і сутності правничої професії, в умовах введення на території України воєнного стану вважаємо за необхідне зупинитися на визначенні особливостей правничих професій, які визначені як регульовані, і умовно поділити їх на науково-педагогічні (наукові) та правозастосовчі. Крім того, особливу роль в ефективній реалізації завдань і функцій правників відіграє парламент України, покликаний в сучасних складних умовах створювати нормативно-правову основу належної і продуктивної

реалізації правниками покладених на них завдань і функцій. Отже, першочерговим є завдання Верховної Ради України забезпечити ухвалення законів відповідно до сучасних умов. Так, сьогодні, наприклад, залишається проблемним питання формування суддівського корпусу через відсутність повноваженого складу органів суддівського врядування – Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів. В системі судочинства та судоустрою фактично з 2019 року тривають дискусії щодо формування незалежних органів (типу Етичної ради), в діяльності яких беруть участь міжнародні експерти. Кінцева мета – забезпечення незалежності судів та суддів, доступність правосуддя дійсно вимагають ґрунтовних підходів до формування нормативно-правової основи як для забезпечення впровадження міжнародних та європейських стандартів у сфері судочинства, так і для ефективного його здійснення відповідно до цих стандартів. Водночас труднощі в реалізації окремих положень чинного законодавства у сфері судоустрою і судочинства (наприклад, складність і тривалість процедури добору суддів) вимагають вдосконалення законодавства у цій галузі, наприклад, шляхом спрощення процедурних моментів. Але при цьому повинні забезпечуватися конструктивність, політична нейтральність, неможливість впливу будь-яких органів чи посадових осіб як на процеси внесення змін до чинного законодавства, так і на процедуру його реалізації. Як ілюстрацію, можна назвати спробу замінити Вищу кваліфікаційну комісію суддів на Кваліфікаційну палату кадрового забезпечення судової системи Вищої ради правосуддя, яка буде мати аналогічні до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України повноваження, але буде діяти у складі Вищої ради правосуддя. З таких тенденцій можна зробити висновок про можливість встановлення прихованого контролю з боку Вищої ради правосуддя над органом добору суддівських кадрів.

Таким чином, перед правниками правозастосовчої сфери в умовах воєнного стану стоїть складне завдання: з одного боку, належним чином виконувати власні завдання і функції, з іншого боку – активно сприяти правотворчій та інтерпретаційній діяльності, оскільки сьогодні є нагальна потреба забезпечення тлумачення правових норм, зокрема, для вдосконалення чинного законодавства. Так, наприклад, серед науковців після нападу Російської Федерації наприкінці лютого 2022 року тривала дискусія щодо співвідношення категорій «оголошення війни» та «введення воєнного стану», як з точки зору змісту понять, так і наслідків їх застосування, зокрема, в майбутньому в контексті застосування санкцій до агресора та забезпечення відновлення порушених прав України та її народу.

Теоретики і практики активно залучалися до вирішення нагальних питань застосування і вдосконалення законодавства про тимчасово переміщених осіб, забезпечення їх захисту, вирішення проблемних питань з адміністративних процедур, міграційного законодавства тощо. Таким чином, можемо підкреслити, що правники повинні брати активну участь у правотворчій і правозастосовчій, у тому числі інтерпретаційній діяльності для ефективного забезпечення функціонування усього державного механізму в складних умовах військової агресії. Актуальним є інформування громадян про зміни у чинному законодавстві, що безпосередньо по'язані із забезпеченням і захистом їх прав і свобод в умовах воєнного стану.

Величезну роль у формуванні правосвідомості та високої правової культури як майбутніх праників, так і молоді в цілому відіграють такі представники

правничої професії як викладачі та дослідники права. Викладання правових дисциплін вимагає як якісної теоретичної підготовки викладача, так і його обізнаності в сучасних тенденціях і практиці реалізації національного та міжнародного законодавства в умовах сьогодення – воєнного стану. Перед дослідниками стоїть складне завдання пошуку механізмів ефективного виходу і подолання у майбутньому наслідків збройної агресії, способів відновлення та захисту порушених прав учасників конфлікту. У навчальному процесі потребують детального вивчення і обговорення всі новели чинного законодавства у кожній з галузей національного права, дослідження і ознайомлення з практикою діяльності міжнародних організацій та їх органів (зокрема, ГА ООН, РБ ООН, ЄС тощо) для розуміння сучасної ситуації в країні і світі, обсягу свої прав, свобод та обов'язків з метою забезпечення ефективного захисту прав і свобод у випадку їх порушення (на окупованих територіях, в інших країнах, при проведенні незаконних референдумів чи інших аналогічних заходів, примушування до участі в них, примусовій мобілізації, реалізації права на працю тощо). Аналіз законодавства, чинних проблемних ситуацій (що виникають через збройну агресію), їх обговорення, дослідження міжнародного та зарубіжного досвіду дозволяють не тільки удосконалювати аналітичні навички, але і розуміти, зокрема, правомірність застосовуваних заходів, в тому числі примусових, забезпечувати реальне впровадження принципу рівності громадян (а не лише його декларування), шукати прогалини у чинному законодавстві з метою його вдосконалення, шукати механізми і шляхи майбутнього відновлення прав і свобод громадян, країни в цілому для покращення як власного життя, так і Української держави.

Підсумовуючи викладене, можемо констатувати, що особливості правничої професії в умовах воєнного стану зумовлені самим фактом його впровадження, що характеризується певними обмеженнями прав і свобод і взагалі специфікою цього спеціального правового режиму. Перед правниками стоїть важливе завдання – забезпечити збереження української державності та створити умови для подальшого відновлення належного рівня добробуту населення, порушених прав і свободі громадян та України як суб'єкта міжнародного права внаслідок збройної агресії з метою майбутнього процвітання Української держави.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України «Про юридичну освіту та юридичну (правничу) професію» № 7147-1 від 17.10.2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62728.
2. Концепція розвитку юридичної освіти розробленому та обговореному на робочих зустрічах народних депутатів України спільно з експертами у галузі права та вищої освіти https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75652.html.